

УДК 821.162.3

ПАРАЎНАННІ ТЫПІЗАВАНАЙ І НЕТЫПІЗАВАНАЙ СТРУКТУРЫ Ў ЗБОРНІКУ Я. СЭЙФЕРТА «БЫЦЬ ПАЭТАМ»

Шлемен Юлія Аляксандраўна

аспірант кафедры тэарэтычнага і беларускага
літаратуразнаўства філалагічнага факультэта Беларускага
дзяржаўнага ўніверсітэта, малодшы навуковы супрацоўнік
Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі
(г. Мінск, Рэспубліка Беларусь)

У артыкуле даследуецца прынцып выкарыстання параўнанай і нетыпізаваанай структуры на прыкладзе зборніка Я. Сэйфэрта «Быць паэтам». Аналіз вершаў дазволіў пераканацца ў тым, што ў паэзіі аўтары часцей звяртаецца да параўнанай тыпізаваанай структуры. У зборніку «Быць паэтам» параўнанні нетыпізаваанай структуры выкарыстоўваюцца пры звароце да ўрбаністычнай тэмы, што дазваляе вылучыць вобраз Прагі сярод іншых дамінантных вобразаў.

Параўнанне лічыцца адным з самых папулярных стылістычных прыёмаў. Яно выкарыстоўваецца ў паэтычным, мастацкім і праявістым маўленні для выразнасці і раскрыцця вобраза праз агульныя прыкметы [1, с. 90]. Менавіта параўнанне – фармальна маркіраваны сродак. Дадзены мастацкі троп дапамагае пісьменніку ў ёмістай, сціслай форме, выкарыстоўваючы мінімальную колькасць моўных сродкаў, апісаць героя, навакольную абстаноўку, прыроду, ахарактарызаваць іх стан [2, с. 17].

Паэт Яраслаў Сэйфэрт (23 верасня 1901 г. Прага – Жыжкаў – 10 студзеня 1986 г. Прага) – адзіны чэшскі лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры (10 снежня 1984 г.). Значнасць творчасці дадзенага пісьменніка для чэшскай літаратуры заключаецца ў тым, што ён пражыў амаль усё XX ст., а таму прайшоў праз многія паэтычныя кірункі і літаратурныя плыні, якія паўплывалі на яго творчы светапогляд. Паэтычны зборнік «Быць паэтам» з’яўляецца апошняй кнігай вершаў паэта, у якой ён асэнсоўвае свой пройдзены літаратурны шлях, звяртаецца да вечных тэм, што сведчыць пра зварот да разнастайных мастацкіх тропай з мэтай узвялічвання дамінантнага вобраза Прагі. Да найбольш частотных сродкаў, ужытых у згаданым зборніку, адносіцца менавіта параўнанне.

У даследчыкаў склалася ўяўленне пра катэгорыю параўнанай як пра складана арганізаваную сістэму сродкаў выражэння: марфалагічных (ступені параўнанай прыметнікаў і прыслоўяў), сінтаксічных (параўнальныя прыназоўнікі і злучнікі,

параўнальныя звароты), лексічных і словаўтваральных [3, с. 105]. Параўнанне з’яўляецца шматаспектнай фігурай. Для даследавання была абраная класіфікацыя, прапанаваная Л. Вакарук, паколькі гэты падзел дапамагае дакладна вылучыць параўнанні тыпізаваанай і нетыпізаваанай структуры [4, с. 45–50].

Параўнальныя звароты можна падзяліць на дзве вялікія групы: тыпізаваанай і нетыпізаваанай структуры. Падзел ажыццяўляецца паводле наяўнасці ці адсутнасці злучнікаў з параўнальнай семантыкай.

Так, параўнанні тыпізаваанай структуры ўключаюць у сябе злучнікі, якія выкарыстоўваюцца для выражэння супастаўлення: «як», «як быццам», «быццам», «як бы» і інш. Такія злучнікі маніфестуюць параўнанне, а таму сам параўнальны зварот даволі лёгка адшукваецца ў мастацкім тэкście. У зборніку Я. Сэйфэрта пры ўжыванні мастацкіх параўнанай у пераважнай большасці звяртаецца да параўнанай тыпізаваанай структуры: «*sny trpěly se nad jejími srechami jako letající talíře*» («сны мільгалі над яе стрэхамі як лятучыя талеркі») [5, с. 13], «*[ta, kterou miluji] a chodí jako boží umíslení*» («[тая, якую кахаю] і ходзіць як прапашча душа») [5, с. 15], «*[schody] už se sesuly jako roztržité desky desatera*» («[парэчкі] ужо абваліліся як разбітыя дошкі запаведзей») [5, с. 17], «*a studna mého dětství jak ztrouchnivělá harfa beze strun*» («і каподзеж майго дзяцінства як стрыхленая арфа без струн») [5, с. 17], «*[vzpomínky] vzplanuly jako polité benzínem*» («[успаміны] успыхнулі як палітыя бензінам») [5, с. 17], «*z bezstarostných našich životů jako zvané plátky ruže odlétaly nosi*» («з бесклапотнага нашага жыцця як вялыя палёсткі руж адляталі ночы») [5, с. 19], «*[proze] bdi nad mnou jako strážný anděl*» («[паэзія] сочыць за мной як анёл-захаваальнік») [5, с. 19], «*[píseň] na kolena jako dar tvé trpělivé lásky*» («[песня] на калені як падарунак тваёму цярдліваму каханню») [5, с. 21], «*a já už bloudil špičkou jazyka v jejích růžových záhybech jako v bludišti*» («і я ўжо блукаў кончыкам языка ў яе ружовых складках як у лабірынце») [5, с. 22], «*svítaly mi jejich verše na cestu jako písmen ve tme*» («асвятлялі мне іх вершы дарогу як полымя ў цемры») [5, с. 24], «*a znám verše mocně jako zaklínadlo pekel*» («і я ведаю вершы моцныя як заклінанне пекла») [5, с. 24], «*[tváře] jsou však už bledé, jako světlo hvězd v zimě odpoledne*» («[шчокі] аднак ужо бледныя, як святло зорак узімку пасля абеду») [5, с. 29], «*a já ji brai opět do své jako křehký květ orchideje*» («і яе яе браў асцярожна ў сваю як крохкую кветку архідэі») [5, с. 34], «*revovery byly jako cihající krysy*» («рэвалверы былі як пацукі, што падпільноўваюць») [5, с. 39], «*ohně vrhne se z výšky nebes na město jako hořící křídla hladových supů*» («агонь накінецца з вышыні нябёсаў на горад як палаючае крылле галодных сіпаў») [5, с. 40], «*aie jeho kletba ukvetla jako černé znamení mezi trávy*» («але яго праклён расквітнеў як чорныя знакі сярод хмар») [5, с. 40], «*dny odkar váiyou potalu jako med z dřevěné lžice*» («дні сцякалі пацуху як мёд з драўлянай лыжкі») [5, с. 42], «*[krátery] byly hrozivě jako nezavřené brány do horoucích pekel*» («[кратары] былі пагрозлівыя як незачыненыя брамы ў гарачае пекла») [5, с. 46], «*zem, která je krásná jako v květnu rozkvetlý step*» («зямля, якая прыгожая, як у маі квітнеючы прышчэпак») [5, с. 53], «*jejich nohy byly pevně a dlouhé jako stvoji slunečnic*» («іх ногі былі моцныя і доўгія як сцябліны сланечнікаў») [5, с. 56], «*[oc] sly se mnou v životě až do dneska jako hvězdy*» («[вочы] ішлі са мной у жыцці аж да сёння як зоркі») [5, с. 58], «*[vřídlo] a ještě horká padá nazpět do mušle jako poraněný pták*» («[крыніца] і яшчэ гарачая падае назад у ракавіну як параненая птушка») [5, с. 59], «*a držím se desky svého stolu jako cestující na palubě Titaniku*» («і трымаюся за дошку свайго стала, як вандроўнік на палубе «Тытаніка») [5, с. 82], «*[materstina] i chvíli, kdy se zjeví nahá jako bohyně*» («[родная мова] імгненне, калі з’явіцца голая як багіня») [5, с. 86], «*[Jindřich Horejší] verše psal v přeplněné kavárně na kulatém stolku jako po bitvě voják dopisy své milé*» («[Індрыжых Гаржэйшы] вершы пісаў у перапоўненай кавярне на круглым століку, як пасля бітвы валяр лісты сваёй дарагой») [5, с. 89], «*[červánky] a rozbíhají se po nebi jako rozslapané tratoliště krve*» («[досцімак] разбязгаецца па небе, як растапленыя лужыны крыві») [5, с. 100], «*a voda je černá jako v hodině posledního soudu*» («і вада чорная, як у гадзіну апошняга суда») [5, с. 100], «*aie často jen zalostná tríst jako cáry kalného závoje odhlopávala se*» («але часта толькі

жалобны аскепак, **як** жмуты мутнага вэлюму адплывае») [5, с. 102], «*nebyť toho hlasu, mlcel bych jako pták*» («не быць таму голасу, маўчаў бы, **як** птушка») [5, с. 104].

У некаторых выпадках параўнальныя злучнікі могуць быць ўключаныя ў мастацкім творы ў спалучэнні адны з аднымі, з іншымі злучнікамі ці з часціцай «б/бы», якая надае параўнальнаму звароту дадатковае значэнне ўмоўнасці: «*jako by jejich věčně nebyť bylo jen spočinutím*» («**як бы** іх вечнае небыццё было адпачынкам») [88], «*jako bych mohl z chladného železa vyzdímat horkou slzu*» («**як бы** я мог з халоднага жалеза выцсцінуць гарачую слязу») [5, с. 102].

Параўнальныя злучнікі могуць спалучацца з займеннікава-суадносным словам «так», аднак такі параўнальны зварот нельга назваць даволі частотным. Нягледзячы на гэта, у зборніку сустракаюцца параўнальныя звароты такога тыпу: «*tak tise, jako by dvere mého pokoje*» («**так** ціха, **як бы** дзверы майго пакоя») [5, с. 75], «*Cherubín si sedl tak lehce, jako motýl*» («[Архангел сеў] **так** легка, **як** матыль») [5, с. 76].

Параўнанні нетыпізаваанай структуры характарызуюцца адсутнасцю саюзаў, якія эксплікуюць параўнальны зварот. Часам такія параўнанні называюць бяззлучнікавымі. Да найбольш частотных нетыпізавааных параўнальных зваротаў належыць зварот у форме творнага склона: «*[Praha] Je sama písni zapředenou v čase*» («[Прага] ёсць сама **песняў** завязанай у часе») [5, с. 13]. Гэта першая разнавіднасць нетыпізавааных параўнанняў. У дадзенай разнавіднасці даволі лёгка прагледжваецца параўнанне, што можна пацвердзіць з дапамогай трансфармацыі і ўключэння ў зварот параўнальнага злучніка: «*[Praha] Je sama (jako) píseň zapředená v čase*» («[Прага] ёсць сама (як) **песня** завязаная ў часе»).

Другой разнавіднасцю бяззлучнікавых параўнанняў можна назваць канструкцыі, у якіх значэнне параўнання маніфестуецца з дапамогай слоў, у якіх ужо заключана параўнальная семантыка. У першую чаргу да іх належыць лексемы «падобны», «нагадвае» і інш.: «*[matka] podobala se hromádce obnoseného satstva*» («[маці] **была** **падобная да** кучкі паношанага адзення») [5, с. 14], «*a do ulic vstoupil dým podobný podzimní mlze*» («і на вуліцы ўвайшоў дым **падобны да** асенняга туману») [5, с. 30], «*[parížské černošky] podobaly se letním pocím*» («[парыжскія чарнаскурныя жанчыны]

былі **падобныя да** летніх начэй») [5, с. 56]. Канструкцыі гэтай разнавіднасці таксама даволі лёгка трансфармуюцца ў канструкцыі са злучнікам «як»: «*a do ulic vstoupil dým (jako) podzimní mlha*» («і на вуліцы ўвайшоў дым (як) **асенні туман**») [5, с. 30].

Такім чынам, колькасны складнік параўнанняў у зборніку Я. Сэйфэрта «Быць паэтам» даволі вялікі і складаецца з 63 адзінак. Класіфікацыйнае структураванне паводле Л. К. Вакарук дазволіла вылучыць і разгледзець параўнанні тыпізаваанай і нетыпізаваанай структуры. Даследаванне зборніка Я. Сэйфэрта дапамагло пераканацца ў тым, што ў мастацкай літаратуры найбольш частотнымі з'яўляюцца параўнанні тыпізаваанай структуры (62 адзінкі зборніка), а параўнанні нетыпізаваанай структуры сустракаюцца радзей (1 адзінка адпаведна). Разам з тым незвычайныя і па-мастацку арыгінальныя параўнанні дазваляюць паэту ствараць маляўнічыя і непаўторныя вобразы, якія яскрава візуалізуюцца ў свядомасці чытача і падкрэсліваюць значнасць урбаністычнай тэмы ў творчасці чэшскага паэта.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Ковалева, Е. В. Сравнение как средство выразительности художественного текста / Е. В. Ковалева // Идеи. Поиски. Решения: сборник статей и тезисов XII Международной научно-практической конференции преподавателей, аспирантов, магистрантов, студентов, Минск, 26 октября 2018 г. : в 7 т. Т. 6 / БГУ, Филологический фак., каф. английского языкознания ; редкол.: Н. Н. Нижнева (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2018. – С. 86–93.
2. Гоголина, Н. А. Сравнение как выразительное средство в художественном тексте (на материале романов М. Булгакова) / Н. А. Гоголина, Юй Цин // Русский язык и лингвистика в сопоставительном аспекте: материалы ежегодной междунар. конф. кафедры русского языка для иностранных учащихся Уральского федерального университета, 1–2 июня 2015 г. – Вып. 2. – Екатеринбург, 2016. – С. 16–23.
3. Малых, Л. М. Статус категории сравнения в современных лингвистических исследованиях / Л. М. Малых // Вестник Удмуртского университета. Сер. История и филология. – 2011. – № 2. – С. 105–110.
4. Вакарюк, Л. К вопросу о типологии сравнений / Л. К. Вакарюк // Studia Methodologica: [научный сборник] / гол. О. Лещак; відп. ред. І. Папуша ; редкол.: Є. Адамчик, М. Братасюк, О. Глотов [та ін.]. – Тернопіль : ТДПУ, 2003 – Вип. 13 – С. 44–51.
5. Seifert, J. Bytí básníkem / Jaroslav Seifert. – Praha: Československý spisovatel, 1984. – 112 s.